

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ В 1930-1939 РОКАХ

Ірина Реейло

*Президія Національної академії педагогічних наук України***Анотація:**

У статті висвітлено шляхи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, яка в 1930-х рр. набула характеру системи: ухвалення нормативно-правових актів, провідні положення яких зберігають актуальність і сьогодні; систематизація вимог та порядок зарахування до аспірантури, навчальна підготовка аспірантів, їхні права та обов'язки, проголошення покращення матеріального забезпечення й житлових умов аспірантів; упровадження централізованого підходу до присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань; встановлення добору кадрів на засадах партійно-класового принципу, що привело до формування нової генерації науковців-марксистів і створення нової партійно-радянської номенклатури на основі наукових, партійних і державницьких кадрів.

Ключові слова:

аспірантура; наукові та науково-педагогічні кадри; науковий ступінь, вчене звання, партійно-класовий принцип.

Аннотация:

Реейло Ирина. Подготовка специалистов высшей квалификации в Украине в 1930-1939 годах.

В статье освещены пути подготовки научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации, которая в 1930-х гг. приобрела характер системы: принятие нормативно-правовых актов, ведущие положения которых актуальны и сегодня; систематизация требований и порядок зачисления в аспирантуру, учебная подготовка аспирантов, их права и обязанности, провозглашение улучшения материального обеспечения и жилищных условий аспирантов; внедрение централизованного подхода к присуждению ученых степеней и присвоению ученых званий; подбор кадров на основе партийно-классового принципа, что привело к формированию нового поколения ученых-марксистов и созданию новой партийно-советской номенклатуры на основе научных, партийных и государственных кадров.

Ключевые слова:

аспирантура; научные и научно-педагогические кадры; ученая степень; ученое звание; партийно-классовый принцип.

Resume:

Reheilo Iryna. Specialists of higher qualification training in Ukraine in 1930-1939.

The article highlights the ways of training research and research pedagogical staff of higher qualification which in 1930-ies received a systematic character: adopted the regulatory legal acts, main provisions of which retain relevance even today; systematized the requirements and procedure for admission to postgraduate study, postgraduates' training, their rights and duties; proclaimed the improvement of postgraduates' material welfare and living conditions; introduced the centralized approach to scientific degrees award and academic ranks conferring; established the recruitment on the basis of party and class principle, which led to forming a new generation of scientists-marxists and creation of scientific, party and state staff in the new party and soviet nomenclature.

Key words:

postgraduate study (aspirantura); research and research pedagogical staff; scientific degree; academic rank; party and class principle.

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників у визначенні стратегічних пріоритетів становлення національної системи вищої освіти є прогнозування розвитку системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Особливо важливим для впровадження Болонського процесу та проведення реформування в руслі позитивних змін є врахування уроків минулих десятиліть, зосередження уваги на їх ефективності та можливості адаптації до сучасної освіти, зокрема підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових робіт дає підстави констатувати, що в Україні майже відсутні узагальнюючі історико-педагогічні праці щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Натомість у республіках пострадянського простору аналогічні проблеми вже стали предметом вивчення в дослідженнях К. Галкіна, Н. Гулько, І. Воропаєва, О. Іванова, В. Шаршунова, О. Якушева та ін. У вітчизняному науковому просторі питання розвитку педагогічної науки в УРСР у зазначений період висвітлено О. Сухомлинською. У роботах Л. Березівської, І. Лікарчука, В. Ткаченка та інших розкрито організацію управління освітою, процеси розвитку середньої, вищої освіти того часу. У наукових розвідках розглянуто тенденції щодо

формування кадрів наукової інтелігенції у СРСР (М. Кузьменко), державну політику 30-х рр. минулого століття щодо професорсько-викладацьких кадрів радянської України (О. Осмоловська).

Формулювання цілей статті. Метою статті є ретроспективний аналіз становлення й розвитку підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у 1930-1939 рр. та висвітлення основних напрямів її втілення.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1930-1939 рр., що є усвідомленим теоретико-методологічним кроком. Нижня межа визначається започаткуванням із 1930 року діяльності аспірантури як основної форми підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів при науково-дослідних установах України, відповідно до постанови Центрального виконавчого комітету Ради народних комісарів Української соціалістичної радянської республіки (ЦВК РНК УСРР), прийнятої наприкінці 1929 року. Верхня межа обґрунтовується не лише соціально-економічними та політичними зрушеннями, які відбулися в державі впродовж досліджуваного періоду, а й затвердженням у 1939 р. постановою РНК СРСР про аспірантуру, зокрема й заочну, що стали визначальними не декілька десятиліть

наперед у сфері підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1930-ті роки характеризуються особливою складністю і суперечністю усіх процесів, що мали місце в громадсько-політичному житті країни, нормах і методах партійного керівництва й державного управління. Як зазначалося у законодавчих і нормативних документах того часу, завдяки перемозі соціалізму у СРСР у країні розпочався новий етап – завершення будівництва безкласового соціалістичного суспільства й поступовий перехід від соціалізму до комунізму.

На початку 1930-х років в Україні, з одного боку, відбувається зміцнення народного господарства шляхом індустріалізації, колективізації, культурної революції та формування нової спільноти – «радянського народу», що супроводжувалося деформацією всіх сфер соціального життя внаслідок сталінської командно-авторитарної системи управління суспільними процесами. З іншого – ідеологічний тиск на наукове суспільство, згорання політики українізації та боротьба з «націоналізмом», масові репресії та фізичне знищення понад 80 % творчої та наукової інтелігенції. Крім того, 30-ті роки ХХ ст. увійшли в історію України та національну пам'ять як страхітливі роки штучно організованого Голодомору, який за масштабами руйнівних наслідків оцінюється як геноцид та етноцид українського народу. Ураховуючи це, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів здійснювалася на тлі найдраматичніших сторінок історії розвитку української науки й освіти та супроводжувалася проявом суперечливих тенденцій і протиріч.

Одним із першорядних питань, на якому систематично акцентувалася увага на партійних з'їздах і пленумах, було питання добору кадрів і заповнення кадрового вакууму наукових працівників, зокрема й аспірантів, що спостерігався у вищих навчальних закладах і наукових установах. Ключовими чинниками при здійсненні прийому до аспірантури науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів у 30-х роках минулого століття було суворе дотримання класового та партійного принципів. Місцевим партійним органам давалися вказівки щодо комплектації складу аспірантів: забезпечення 50 % робітничого й 40 % партійного складу аспірантів [19, арк. 90].

Велике значення при вступі до аспірантури мали рекомендації партійних осередків, що надавали направлення до аспірантури особам, які «стояли виключно на боці радянської влади» [21, арк. 23]. Загалом у 1930 р. партійні організації міст Києва, Дніпропетровська, Харкова, як провідних наукових центрів України, направили до аспірантури 1500 осіб, із них 900 – у галузі технічних і природничих наук [19, арк. 187]. У 1931–1932 рр. на підготовчі курси для вступу до аспірантури партійні організації направили

1800 осіб [20, арк. 76]. Зазначимо, що партійно-класовий принцип у доборі кадрів вплинув на якісний склад нової наукової інтелігенції, що було зумовлено низьким освітнім і професійним рівнем деяких висуванців. Так, наприклад, у довідці ЦК КП(б)У в 1933 р. зазначалося, що серед аспірантів-комуністів більшість не мала вищої освіти: в Інституті мовознавства Академії наук із 7 аспірантів-комуністів лише один був із вищою освітою, в Інституті геології з 13 аспірантів-комуністів вищу освіту мали лише двоє [3, с. 63].

Усвідомлюючи освітній рівень вступників до аспірантури, які здебільшого були представниками робітничо-селянських верств населення, Упрнауки в 1930 р. організувало 4-х місячні курси для підготовки абітурієнтів до аспірантури, які розпочали свою роботу з 1 червня [21, арк. 23]. Водночас була звернена увага на максимальне полегшення підготовки до наукової діяльності серед представників робітничо-селянської молоді, які мали здатність до неї та бажання [9, с. 37]. Особливо наголошувалося на розробленні робочих програм і визначенні лекцій із відповідних дисциплін. Однак саме серед представників робітничо-селянського складу аспірантури того часу спостерігався значний «відсів», що пояснювалося недостатнім рівнем підготовки цього контингенту. Натомість залучення представників спадкової наукової інтелігенції, яка зберігала традиції та мала необхідний досвід, було обмеженим.

Показовим щодо визначення реального стану кадрового забезпечення є прийняття постанови РНК СРСР «Про покращення використання молодих спеціалістів» від 15 вересня 1933 р. [12]. У ній наголошувалося, що значна частина молоді переходить зі школи фабрично-заводського учнівства на робітфаки й у технікуми, а потім безпосередньо йде до вищих навчальних закладів, а також до аспірантури. З метою поліпшення використання кадрів молодих спеціалістів Раднарком Союзу РСР постановив зобов'язати всі народні комісаріати в місячний термін переглянути весь склад аспірантів і направити на виробництво тих із них, хто ніяк себе не проявив в аспірантурі. За невиконання вказівки народного комісаріату про переведення з аспірантури та управлінського апарату на виробництво – винних притягувати до судової відповідальності.

Позитивною нормативно-правовою ініціативою на шляху заповнення кадрового вакууму було намагання з боку радянської влади розв'язати питання щодо матеріального забезпечення аспірантів у вищих навчальних закладах і наукових установах та поліпшення їх житлових умов. Так, наприклад, відповідно до постанови РНК СРСР «Про розмір стипендій для аспірантів втузів, вузів і науково-дослідних інститутів» від 23 квітня 1933 р. для аспірантів зазначених категорій було збільшено розмір стипендії: при нормальній успішності – 200 крб.

на місяць, при високій успішності – 250 крб. на місяць, для аспірантів-асистентів науково-дослідних інститутів – 300 крб. на місяць [10]. Однак передбачена диференціація між виплатою стипендії здійснювалася в межах виділених відомствам, закладам та установам стипендіальних фондів аспірантури, що на практиці означало лише часткове її виконання.

Виключно важливим для аспірантів було забезпечення їх необхідними житловими умовами, що реалізовувалося згідно з постановою РНК СРСР «Про поліпшення житлових умов наукових працівників» від 27 березня 1933 р. [11] зі змінами, внесеними постановою РНК СРСР «Про житлові права аспірантів при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах» від 1 листопада 1934 р. [7]. Зокрема затверджувалися пільги в частині надання науковим працівникам і аспірантам додаткової окремої кімнати розміром не менше 20 кв. м для плідної наукової діяльності, а також передбачалися спеціальні кредити для кооперативного житлового будівництва наукових працівників. Крім того, для забезпечення нових аспірантів вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ відповідними житловими умовами, Наркомат освіти УРСР погодив (1938 р.) плату за оренду квартир по 30 крб. на місяць на одного аспіранта [24, арк. 63]. Однак зазначені вище нормативно-правові акти мали здебільшого декларативний характер і на практиці не були реалізовані.

Одним із визначальних кроків для радянської влади в розбудові вищої освіти та формування нової наукової інтелігенції було створення Інституту червоної професури – вищого партійного закладу, який вважався на той час у СРСР елітним навчальним закладом, що діяв в Україні (1932–1937 рр.) у Харкові та Києві. Основною метою створення Інституту відповідно до «Положення про Інститут», була підготовка висококваліфікованих, більшовицьких українських викладацьких кадрів, наукових і практичних робітників для соціалістичного господарства та різних ділянок культурного будівництва в галузі політекономії, історії, історії ВКП(б) і КП(б)У, філософії, радянського будівництва, права та літератури [26, арк. 1]. Водночас підготовка фахівців здійснювалася дещо прискорено та з урахуванням більш спрощених вимог до навчання. У такий спосіб «компартійне керівництво планувало ліквідувати кадровий «прорив» у суспільствознавчій царині, витіснивши звідти рештки старої професури й заповнивши численні вакансії, які утворилися внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. та кадрових «чисток». Ті, хто хотів навчатися в аспірантурі, насамперед, мали подати письмову роботу зі спеціальності, і якщо вона була оцінена позитивно, то їх допускали до складання усних іспитів із політичної економії, філософії (істмат, діамат), з історії ВКП(б) і КП(б)У. Крім того, для

полегшення підготовки до вступу абітурієнтів та усунування прогалин у знаннях, функціонував дворічний підготовчий відділ, який досить часто виконував функції боротьби з неграмотністю. До інституту приймали осіб за квотою залежно від плану по областях і за рекомендаціями обкомів КП(б)У з урахуванням партійного стажу (не менше трьох років), соціального походження (здебільшого робітників за походженням (понад 75 % слухачів)), із теоретичною і загальноосвітньою підготовкою в обов'язі комуністичного вищого навчального закладу або соціально-економічного вузу, які мали достатній досвід керівної партійної, радянської, профспілкової й господарської роботи [17, с. 309]. Водночас в анкетах, які подавалися при вступі, необхідно було зазначити всі дані про себе та родину, які ретельно перевірялися відповідними органами. Якщо з'ясувалося певна невідповідність, могли відрахувати або заарештувати навіть на останньому курсі підготовки, оскільки саме політична благонадійність була основною вимогою до майбутніх партпрацівників. Крім того, «чистки» систематично відбувалися й серед викладацького складу, й серед студентів.

Навчання аспірантів, яке здійснювалося протягом трьох років, відбувалося шляхом читання лекцій, проведення семінарських занять, організації групових або індивідуальних занять. Після закінчення навчання аспіранти зобов'язані були захищати випускні роботи на спеціальних наукових зборах відповідного відділу або кафедри за участю наукових співробітників та спеціально призначеного опонента [17, с. 308].

Особливо влада піклувалася про матеріально-технічне забезпечення викладачів і слухачів цього інституту. У період тяжких років Голодомору (1932–1933 рр.) вони користувалися послугами «закритих» установ: розподільника, їдальні, майстернями для пошиття одягу, взуття тощо, а також одержували оздоровчо-лікувальні путівки. Розв'язувалися й проблеми із житловим забезпеченням, зокрема керівникам структурних підрозділів і професорам надавалися квартири в будинках уряду, приміщеннях комуністичного господарства та ін. [25, арк. 5].

Незважаючи на найсприятливіші умови навчання, все ж чисельність осіб, які зараховувалися до інституту, була нерівномірною. У 1934 р. до вступних іспитів було допущено всього 225 осіб, із яких 161 особа – робітники, 45 осіб – селяни, 19 осіб – службовці [27, арк. 3]. Наступного року участь у складанні вступних іспитів брали 128 осіб, серед них 92 особи пролетарського походження, 20 селян, 16 службовців [28, арк. 61]. Утім, за підрахунками Є. Стрижака, за п'ять років набору, що здійснювали інституту червоної професури в Україні, із 925 осіб, що були зараховані, навчання завершили лише 195 осіб (20,4 %) [17, с. 316]. Крім того, жоден із випускників не написав самостійної наукової праці, тобто не міг обіймати навіть посади

доцента. Загалом більшість випускників після закінчення інституту не займалася науковою чи викладацькою діяльністю, а переходила на керівну партійну, профспілкову чи господарську роботу.

Діяльність елітного закладу систематично розглядалася на засіданні Оргбюро ЦК КП(б)У, де було обґрунтовано висновок про його незадовільний стан. Це пояснювалося невідповідністю організації навчального процесу й системи викладання завданням підготовки кваліфікованих наукових і керівних партійних та радянських працівників, неналежним добором слухачів до підготовки в Інституті, а також відсутністю достатнього політичного керівництва [17, с. 316]. У 1937 р. Інститут червоної професури було реорганізовано в Інститут підготовки викладачів соціально-економічних дисциплін вузів і втузів. Утім, завдання, визначене радянською владою, Інститут загалом виконав: наприкінці 1930-х років остаточно було усунено «стару» професуру, сформовано нову генерацію науковців-марксистів і створено нову партійно-радянську номенклатуру на основі наукових, партійних і державних кадрів, які активно підтримували політику комуністичної партії.

Оскільки розв'язання проблеми щодо підготовки кадрів через аспірантуру не давало очікуваного, на думку партійного керівництва, ефективного результату, було прийнято низку централізованих нормативно-правових актів, спрямованих на її усунення.

У 1934 році затверджено постанову РНК СРСР «Про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників», відповідно до якої встановлювався єдиний порядок прийому до аспірантури, що загалом стало визначальним на десятки років наперед [9]. Згідно з постановою підготовка через аспірантуру мала здійснюватися у вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах, які найбільш забезпечені висококваліфікованими науковими кадрами і мають необхідне матеріальне забезпечення. Контингент аспірантів, перелік спеціальностей і вищих навчальних закладів, що проводили підготовку, затверджувався за поданням народних комісаріатів Всесоюзним комітетом із вищої технічної освіти при ЦВК СРСР, для науково-дослідних установ – відповідними народними комісаріатами.

До аспірантури приймалися особи віком до 35 років, які мали вищу освіту, досвід роботи за спеціальністю не менше 2-х років і здібності до науково-дослідної або науково-педагогічної роботи. Термін навчання визначався в межах 2-3-х років. Науково-дослідна робота аспіранта проводилася за індивідуальним планом, основним змістом якого була самостійна науково-дослідна та педагогічна робота, що завершувалася захистом дисертації і присудженням ступеня кандидата наук. Водночас, в індивідуальних планах аспірантів не менше 75 % мало бути відведено на спеціальні

предмети й лабораторну роботу. Індивідуальні плани для аспірантів розроблялися вищими навчальними закладами на основі інструкцій Всесоюзного комітету з вищої технічної освіти при ЦВК Союзу РСР, а в науково-дослідних установах – на основі рішень відповідних народних комісаріатів. Керівництво роботою аспірантів здійснювалося науковим керівником, призначеним відповідною кафедрою вищого навчального закладу або дирекцією науково-дослідного інституту. Робота наукового керівника оплачувалася відповідно до тарифів, затверджених народними комісаріатами. Упродовж навчання аспірантові виплачувалася стипендія в розмірі, визначеному законом, щорічно надавалися грошова допомога в розмірі місячного розміру стипендії для придбання наукової літератури; пільги, визначені для наукових працівників тощо. Народні комісаріати зобов'язані були вести персональний облік аспірантів і жоден із них не міг бути виключений без спеціального рішення відповідного народного комісаріату.

Водночас постало питання й про нормативно-правове врегулювання наукових ступенів і вчених звань. Першим юридичним актом, який узаконив поділ науково-освітніх градацій на наукові ступені й учені звання, була Постанова РНК СРСР «Про вчені ступені і звання» від 13 січня 1934 р. [15]. У загальних положеннях постанови «Про вчені ступені і звання» встановлювалися два єдині для науки та освіти наукові ступені – кандидата і доктора наук, а також вчені звання для вищих навчальних закладів – асистент, доцент, професор, а науково-дослідних установ – молодший науковий співробітник, старший науковий співробітник і дійсний член. Наукові ступені визначали наукову кваліфікацію відповідної особи зі спеціальності, обсягу знань, ступеня самостійності його наукової роботи і наукового значення останньої. Вчені звання передбачали посадову наукову функцію (педагогічну або науково-дослідну), причому звання асистента, не передбачало наявності наукового ступеня, але при цьому було попереднім ступенем для отримання вищого наукового ступеня й ученого звання [15].

Для отримання наукового ступеня кандидата наук необхідно було успішно закінчити аспірантуру та публічно захистити кандидатську дисертацію, яка повинна була показати загальні та спеціальні знання дисертанта в межах певної дисципліни, а також здатність його до самостійного наукового мислення [15]. Для здобуття наукового ступеня доктора наук необхідно було: мати науковий ступінь кандидата наук, публічно захистити докторську дисертацію, як самостійну дослідницьку роботу з нерозв'язаними проблемами, або з «теоретичними узагальненнями низки ще не узагальнених проблем, або з порушенням великих проблем, які мають значний науковий інтерес» [15]. Однак у присудженні наукового ступеня доктора наук передбачалися й винятки:

до публічного захисту докторської дисертації могли допускатися особи, які не мали наукового ступеня кандидата наук, але були відомі науковими працями, відкриттями або винаходами; науковий ступінь доктора наук можна було отримати без захисту дисертації особам, відомим у світовій науці видатними досягненнями. На практиці це зумовлювало скасування захисту дисертації як обов'язкової умови для присвоєння наукового ступеня.

З огляду на це, у 1934 р. науковий ступінь доктора наук було присуджено 112 особам, із них 91 особі – без захисту дисертації; упродовж 1934–1936 рр. цей науковий ступінь здобули 345 осіб, із них після захисту – 67 осіб (для порівняння: у 1937 р. науковий ступінь здобули 460 осіб, із них 277 – після захисту докторської дисертації [16, с. 88].

Вимоги до осіб для присвоєння вчених звань були такими. Звання асистента або молодшого наукового співробітника присвоювалося особам, які закінчили вищий навчальний заклад, мали достатню кваліфікацію для викладацької або науково-дослідної роботи й вели таку роботу під керівництвом професора або доцента. Звання доцента або старшого наукового співробітника могло бути присвоєно особам, які мають науковий ступінь кандидата наук і самостійно здійснюють відповідну викладацьку або науково-дослідну роботу у вищих навчальних закладах або науково-дослідних установах. Звання професора або дійсного члена присвоювалося особам, які мають ступінь доктора і проводять основну викладацьку або керівну науково-дослідну роботу у вищих навчальних закладах або науково-дослідних установах [15].

Водночас, згідно з постановою до 1 січня 1936 р. дозволялося присвоювати вчене звання доцента й старшого наукового співробітника, професора й дійсного члена без попереднього отримання відповідного наукового ступеня, але на підставі «заслуг» перед наукою (наявність наукових робіт) або народним господарством. Це давало змогу обіймати посади професора, доцента та завідувача кафедри особам, які не мали не тільки наукових ступенів, а інколи й вищої освіти.

Саме різниця у два роки – між затвердженням постанови й введенням у дію ключових вимог – дала можливість присудити вчені звання без захисту дисертацій усім науковим і педагогічним діячам, які виявили себе відданими радянській владі, а також дала змогу обіймати високі посади тим, хто не мав відповідної наукової кваліфікації. Надалі особи, які затверджувалися у вченому званні, маючи достатній стаж науково-дослідної або педагогічної роботи, але не маючи наукових праць, відповідної дисертації, затверджувалися тимчасово виконуючими обов'язки із зазначенням певного строку для захисту дисертації» [15].

Щодо самої процедури присудження наукових ступенів і вчених звань, слід зазначити, що звання асистента та молодшого наукового співробітника присуджувалося на основі рішення вченої ради ВНЗ або науково-дослідного інституту; звання доцента і старшого наукового співробітника та науковий ступінь кандидата наук – радами ВНЗ або науково-дослідних інститутів і затверджувалися кваліфікаційними комісіями Наркоматів (рішення Наркомату в місячний термін можна було опротестувати у ВАК ВК із ВТО ЦВК СРСР). Звання професора та дійсного члена присуджувалося вищою атестаційною комісією Всесоюзного комітету з вищої технічної освіти при ЦВК СРСР і кваліфікаційною комісією при Наркомосі і Наркомздоров'я союзних республік за погодженням із відповідними народними комісаріатами на основі рішень рад ВНЗ, науково-дослідних інститутів і кваліфікаційних комісій Наркоматів [15].

Публічний захист дисертацій на здобуття наукового ступеня проводився в Академії наук СРСР, Комуністичній Академії СРСР, академіях наук союзних республік, Академії сільськогосподарських наук ім. Леніна, а також в окремих ВНЗ і науково-дослідних інститутах за особливим переліком, затвердженим ВК ВТО при ЦВК СРСР спільно з Наркомосом і Наркомздоров'я Союзних Республік [15]. Спочатку до переліку входило 75 вузів, із яких майже половина підпорядковувалася промисловим наркоматам, але поступово список збільшувався, зокрема й за рахунок внесення до нього вузів і науково-дослідних інститутів союзних республік [1, с. 27].

Для уточнення основних положень постанови від 10 червня 1934 р. РНК СРСР було затверджено «Інструкцію Комітету з вищої технічної освіти ЦВК СРСР про порядок застосування постанови РНК СРСР від 13 січня 1934 р. «Про вчені ступені і звання» [2]. Зокрема, більш детально розглянуто вимоги до осіб, які могли претендувати на присудження наукових ступенів і здобувачів, які не навчалися в аспірантурі, представлення дисертації та порядок її захисту, а також визначено розподіл повноважень між організаціями та відомствами, відповідальними за присудження наукових ступенів і вчених звань, з урахуванням переліку з 16 галузей наук. Так, право присуджувати науковий ступінь мали: Вища атестаційна комісія Комітету з вищої технічної освіти при ЦВК СРСР, кваліфікаційні комісії наркомосів союзних республік, кваліфікаційні комісії наркому здоров'я союзних республік, президії Академії СРСР та академії наук союзних республік, президія Комуністичної академії, президія Академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна. Зрозуміло, що наукові ступені в галузі педагогічних наук присуджувалися кваліфікаційною комісією Наркомосу УРСР.

Посилено вимоги до осіб, яким присвоювалися вчені звання, а саме: урахувалися наявність наукового ступеня, наукових робіт, педагогічного або науково-дослідного стажу, виробнича та громадська діяльність. Як виняток, учені звання без наявності наукового ступеня затверджувалися особам, як тимчасово виконували обов'язки із зазначенням певного терміну для захисту дисертації. До закінчення цього строку вони користувалися всіма правами осіб, які мали таке вчене звання.

Вчені звання за клопотанням навчального закладу або науково-дослідного інституту, де працює здобувач, присуджувалися Комітетом із завідування науковими та навчальними установами ЦВК Союзу РСР по підвідомчих йому науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах.

Водночас, для розв'язання питань, пов'язаних із присудженням наукового ступеня, у 1933 р. при президії Всесоюзного комітету у справах вищої технічної школи (ВК ВТШ) була створена Вища атестаційна комісія (ВАК), першим головою якої став академік Г. М. Кржижановський. У цьому ж році ВАК став присвоювати вчені звання професора за умови подальшого захисту спеціальної дисертації на вчений ступінь доктора наук. У 1934 р. постановою Раднаркому СРСР була визначена процедура формування вчених рад із захисту дисертацій, а також затверджені переліки вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів, у яких дозволявся захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук. У переліку значилися 75 вузів, із яких майже половина перебувала в підпорядкуванні промислових наркоматів, але поступово список збільшувався, зокрема й за рахунок внесення до нього республіканських вузів і науково-дослідних інститутів [29, с. 105].

При шести галузевих відділах Всесоюзного комітету у справах вищої школи (ВК ВШ) у 1936 р. були створені 64 експертні комісії для попереднього розгляду кандидатур на науковий ступінь доктора та вчені звання професора і доцента. До їх складу увійшли 500 найбільших учених СРСР. Серед перших 100 докторів наук, яким було присуджено цей учений ступінь у 1934 р., були видатні радянські вчені І. Курчатов, М. Лаврентьєв, О. Скочинський, К. Скрябін, А. Туполєв та інші. Відтоді діяльність ВАКу як державного органу атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації здобула авторитетну підтримку широкої наукової громадськості [29, с. 106].

Оскільки аспірантура була одним із ключових напрямів поповнення наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації, набувало актуальності питання про подальше підвищення кваліфікації наукових працівників, які мають науковий ступінь кандидата наук. Активно проводяться дискусії про створення в Академії наук СРСР спеціальної

аспірантури підвищеного типу, як провідного центру радянської науки. У 1937 р. Президія Академії наук СРСР затверджує постанову про організацію кандидатської та докторської (докторантури) аспірантури в її науково-дослідних інститутах і правила прийому до них [4]. Зокрема, до докторської аспірантури можуть бути зараховані кандидати наук віком до 45 років, які мають дослідження, що підтверджують здібності до оригінального розв'язання наукової проблеми, і план роботи за темою докторської дисертації. Крім того, необхідно було скласти іспити з марксизму-ленінізму та двох іноземних мов. Термін докторської аспірантури, яка була і стаціонарною і заочною, визначався в кожному випадку окремо у межах від одного до трьох років.

Наступні нормативно-правові акти в 1937–1939-х рр. із питань підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів загалом упроваджувалися з метою вдосконалення, слугували орієнтиром в реалізації процедурних питань та більш чіткого розподілу повноважень між державними органами, які беруть участь у цьому процесі. У постанові РНК СРСР «Про вчені ступені та звання» від 20 березня 1937 р. без змін залишено наукові ступені та вимоги до їх присудження [13, с. 483]. Щодо вчених звань, то було вилучено дійсного члена для наукових працівників та уніфіковано звання «професора» для вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ.

Разом із тим, упроваджено централізований підхід до присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, який відбувався у два етапи. На першому етапі скасовано розподіл органів, передбачений у параграфі 14 «Інструкції Комітету з вищої технічної освіти ЦВК СРСР про порядок застосування постанови РНК СРСР від 13 січня 1934 р. про вчені ступені і звання». Відповідно до галузей наук; науковий ступінь доктора наук присуджувався радами вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів Академії наук СРСР відповідно до їх ухваленого списку й затверджувався ВАК Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР; науковий ступінь кандидата наук присуджувався радами вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів Академії наук СРСР відповідно до затвердженого переліку. Всесоюзному комітету у справах вищої школи при РНК СРСР надавалося право в разі необхідності скасовувати присудження кандидатського ступеня та розв'язувати дискусійні питання. Водночас, склад рад вищих навчальних закладів, які мали право присуджувати науковий ступінь, затверджувався Всесоюзним комітетом у справах вищої школи при РНК СРСР, склад рад науково-дослідних установ – Президією Академії наук СРСР.

Учені звання професора й доцента присвоювалися ВАК Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР за

поданням відповідних народних комісаріатів на підставі рішення рад вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Звання старшого наукового співробітника присвоювалося народним комісаріатом, в установах Академії наук СРСР та союзних республік – Президією академії за поданням рад наукових установ.

Особливо вагомим був доробок у визначенні переліку галузей наук, відповідно до якого присуджувалися наукові ступені та який став основою на десятки років наперед. Передусім із переліку вилучено галузь науки «ленінізм, історія партії і Комінтерна й унесено нові галузі – «географічні», «фармацевтичні», «юридичні» науки, «мистецтвознавство»; перейменовано наукову галузь «радянське будівництво і право» на «архітектура», а «мовознавство» й «літературознавство» об'єднали у «філологічні науки». Загалом було затверджено перелік із 18 галузей наук [13, с. 484].

На другому етапі централізації відбулося скасування кваліфікаційних комісій народних комісаріатів (відомств) союзних республік як зайвої інстанції у процесі розгляду та подання відповідних клопотань закладів і установ, що було затверджено постановою РНК СРСР «Про вчені ступені і звання» від 26 квітня 1938 р. [23, арк. 65]. Натомість встановлено, що вчені звання професора, доцента та старшого наукового співробітника присвоюються Вищою атестаційною комісією Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР за поданням рад вищих навчальних закладів або науково-дослідних установ [14, с. 485]. Звання старшого наукового співробітника, яке присвоювалося науковому співробітнику установ Академії наук СРСР і союзних республік присвоювали Президії Академії за поданням установ.

Систематизація вимог і порядок зарахування до аспірантури, навчальна підготовка аспірантів, їх права та обов'язки відображені в затвердженому РНК СРСР «Положенні про аспірантуру» від 31 березня 1939 р., яке за змістом узагальнювало й доповнювало постанову РНК СРСР «Про підготовку наукових і науково-педагогічних робітників» (1934 р.). Доповнення полягали у тому, що, насамперед, вік осіб, яких могли зараховувати до аспірантури, збільшився з 35 до 40 років. Обов'язковою вимогою було складання трьох вступних іспитів до аспірантури: з курсу «Основи марксизму-ленінізму», зі спеціальної дисципліни та з іноземної мови, які за обсягом відповідали чинним програмам вищих навчальних закладів. Визначений термін подання заяв, складання іспитів та проведення зарахування – до 15 вересня, а також термін підготовки аспіранта разом із захистом дисертації – 3 роки. Затверджено навантаження аспіранта відповідно до індивідуального плану в обсязі 30 годин на шестиденний робочий тиждень. Основним змістом індивідуального

плану передбачалася самостійна робота з обґрунтуванням шести видів діяльності: теоретичні заняття з однієї із соціально-економічних дисциплін, двох іноземних мов, предмета зі спеціальності; участь у методичній роботі кафедри, відвідування лекцій, лабораторних занять найбільш досвідчених професорів; педагогічна робота за спеціальністю (починаючи з другого року підготовки вона оплачувалася в розмірі 50 % окладу асистента); самостійне виконання науково-дослідної роботи, пов'язаної з темою дисертації; проходження науково-виробничої практики після першого року для аспірантів, які не мали виробничого стажу зі спеціальності; підготовка та захист дисертації. Обов'язковим було складання аспірантами іспитів із дисциплін, які вивчалися впродовж підготовки.

Щодо прав і обов'язків, то слід зазначити, що, крім раніше передбачених прав, аспіранту надавалася щорічна відпустка – 12 днів узимку та 2 місяці влітку; заборонялася додаткова робота за сумісництвом. Особами, які закінчили аспірантуру, вважалися ті аспіранти, які виконали індивідуальний план і захистили дисертаційну роботу на присудження наукового ступеня кандидата наук. Після закінчення підготовки в аспірантурі розподіл на роботу при вищих навчальних закладах здійснювався наркоматами відповідно до плану, затвердженого Всесоюзним комітетом із справ вищої школи при РНК СРСР, при науково-дослідних інститутах – лише наркоматами (відомствами).

16 вересня 1939 р. РНК СРСР вперше було затверджено постанову «Про заочну аспірантуру», у якій висвітлено загальні положення про заочну аспірантуру, порядок зарахування до неї, керівництво й навчальна підготовка аспірантів-заочників, їхні права й обов'язки [8, с. 487–489]. Метою заочної аспірантури було надання можливості фахівцям із вищою освітою, які працюють у різних галузях народного господарства СРСР, заочно підвищити свою наукову кваліфікацію та підготуватися до захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Здебільшого основні вимоги цієї постанови відображають попередньо затверджене Положення про аспірантуру (1939 р.), утім, були й відмінності. Так, необхідною умовою для зарахування до аспірантури були наявність вищої освіти та стаж не менше 3-х років за спеціальністю. Зміщені терміни зарахування: вступні іспити та зарахування проводилися з 1 вересня до 1 жовтня, а також для осіб, діяльність яких пов'язана з сезонними роботами – із 15 листопада до 15 січня. Термін перебування в заочній аспірантурі встановлювався індивідуально, залежно від рівня наукової підготовки аспіранта, але не більше 3-х років. Скорочений був індивідуальний план роботи, у якому передбачалося лише три види діяльності: теоретичні заняття з однієї із соціально-економічних дисциплін, двох іноземних мов і

спеціальних дисциплін, відповідно до обраної галузі; самостійне виконання науково-дослідної роботи, пов'язаної з темою дисертації; підготовка та захист дисертації. Аспірантам-заочникам додатково надавалася відпустка для іспитів – 10 днів, а також 30 днів у разі успішного виконання індивідуального плану.

Наведені вище результативні заходи у площині нормативно-правового забезпечення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації були спрямовані також і на поліпшення кількісних і якісних показників наукових і науково-педагогічних кадрів. Однак унаслідок численних «реформ», які проводилися впродовж 1930-х рр. у середовищі наукової інтелігенції спостерігався вакуум, який заповнювався новими кадрами, на жаль, низької кваліфікації. Так, у 1939/40 н.р. із 44 завідувачів кафедр лише 11 мали ступінь доктора наук і звання професора, ще три особи мали звання професора, але були кандидатами наук. У наступному навчальному році з 51 завідувача кафедр професорами були 16 осіб, доцентами – 27 осіб, старшими викладачами – 8 осіб; із 7 деканів докторами наук, професорами були лише 2 особи, кандидатами наук, доцентами – 3 особи, старшими викладачами – 2 особи [6, с. 154].

Щодо чисельності аспірантів у науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах, то в 1938 р. їх контингент становив 404 особи, зокрема на третьому курсі навчалося 96 аспірантів, на другому – 146 осіб, на першому – 162 особи [18, арк. 7–8]. У розрізі навчальних дисциплін найбільше аспірантів налічувалося з мови та літератури (21,5 %), історії (15,0 %), біології (14,6 %); найменше – із педагогіки (2,4 %) та економіки (0,9 %). При цьому брак кадрів вищої кваліфікації спостерігався зі спеціальностей «Українська мова і література», «Історія» та «Педагогіка». У Пояснювальній записці Наркомосу УРСР зазначалося, що не було жодного закладу чи наукової установи, де вакансії з цих спеціальностей були б заповнені [18]. Натомість,

як правило, на цих посадах працювали особи, які не мали відповідної наукової кваліфікації. Саме тому Наркомос звертається до Держплану УРСР про збільшення прийому до аспірантури на 183 особи, зокрема на спеціальності з педагогічних дисциплін – 24 особи. Крім того, Наркомос обґрунтовує доцільність організації аспірантури в педагогічних інститутах для 64 осіб [18].

План прийому аспірантів у 1939/40 н.р. постановою РНК УРСР було затверджено в кількості 638 осіб, із яких 112 осіб – без відриву від виробництва [22, арк. 109]. Водночас було прийнято рішення про збільшення прийому до аспірантури на 179 осіб після погодження з Раднаркомом СРСР.

Висновки. Отже, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації здійснювалася шляхом нормативно-правового забезпечення цього процесу; систематизації вимог і порядку зарахування до аспірантури, навчальної підготовки аспірантів, їхніх прав та обов'язків, проголошення покращання матеріального забезпечення й житлових умов аспірантів у вищих навчальних закладах і наукових установах; упровадження централізованого підходу щодо присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань; добору кадрів на засадах партійно-класового принципу, що призвело до формування нової генерації науковців-марксистів і виникнення нової партійно-радянської номенклатури на основі наукових, партійних і державних кадрів. Загалом прийняті в 1930–1939 рр. документи щодо підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів виявилися базовими на багато років, їх провідні положення зберігають актуальність і сьогодні. Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні в 1930-х рр. набула характеру системи.

З огляду на поданий вище матеріал, заслуговує на увагу дослідження підготовки фахівців вищої кваліфікації у повоєнні й подальші роки, що й буде предметом нашої наступної розвідки.

Список використаних джерел

1. Гусев К.В., Розов Б.В. Кадры советской науки (К 50-летию советской системы аттестации научных и научно-педагогических кадров). – М.: Знание, 1982. – 64 с.
2. Инструкция комитета по Высшему техническому образованию при ЦИК СОЮЗА ССР о порядке применения постановления СНК СОЮЗА ССР от 13 января 1934 г. об ученых степенях и званиях, утверждена СНК СССР 10 июня 1934 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3998.htm.
3. Історія Академії наук України 1918-1993. – К.: Наукова думка, 1994. – 318 с.
4. Лебин Б.Д. Подбор, подготовка и аттестация научных кадров в СССР. – Ленинград: Наука, 1966 г. – 288 с.

References

1. Gusev, K. V., & Rozov, B. V. (1982). *Soviet science staff (The 50th anniversary of the Soviet system of research and research pedagogical staff attestation)*. Moscow: Znanie. [in Russian].
2. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1934). Instruction of the Committee on Higher Technical Education in the USSR Central Executive Committee on the procedure of applying the USSR Council of People's Commissars decree of 13th January 1934 on scientific degrees and ranks. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3998.htm. [in Russian].
3. *History of the Academy of Sciences of Ukraine 1918-1993* (1994). Kyiv: Naukova Dumka. [in Russian].
4. Lebin, B. D. (1966). *Scientific staff selection*,

5. Положение об аспирантуре, утвержденное СНК СССР от 31 марта 1939 г. // Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг. Составители: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов. – М.: Педагогика, 1974. – 500 с. – С. 238-240.
6. Поляков С.І. Реформування університетської освіти в УРСР у контексті суспільно-політичних процесів 30-х рр. ХХ ст. // Проблеми політичної історії України: Збірник наукових праць. Вип. 4. – Дніпропетровськ, 2009. – С.139-157.
7. Постановление СНК РСФСР «О жилищных правах аспирантов при высших учебных заведениях и научно-исследовательских учреждениях» от 1 ноября 1934 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4022.htm.
8. Постановление СНК СССР «О заочной аспирантуре» от 16 сентября 1939 г. // Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг. Составители: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов. – М.: Педагогика, 1974. – 500 с.– С.246-249.
9. Постановление ЦИК и СНК СССР «О подготовке научных и научно-педагогических работников» от 13 января 1934 г. № 78 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3953.htm.
10. Постановление СНК СССР «О размере стипендий для аспирантов втузов, вузов и научно-исследовательских институтов» от 27 апреля 1933 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3882.htm.
11. Постановление ЦИК и СНК СССР «Об улучшении жилищных условий научных работников» от 27 марта 1933 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3878.htm.
12. Постановление ЦИК и СНК СССР «Об улучшении использования молодых специалистов» от 15 сентября 1933 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3932.htm.
13. Постановление СНК СССР «Об ученых степенях и званиях» от 20 марта 1937 г. // Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг. Составители: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов. – М.: Педагогика, 1974. – 500 с. – С. 229-232.
14. Постановление СНК СССР «Об ученых степенях и званиях» от 26 апреля 1938 г. // Народное образование в СССР. Сборник документов 1917-1973 гг. Составители: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов. – М.: Педагогика, 1974. – 500 с. – С.272-274.
15. Постановление Совета Народных Комиссаров СССР «Об ученых степенях и званиях» от 13 января 1934 г. № 79 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3954.htm.
16. Синецкий А.Я. Профессорско-преподавательские кадры высшей школы СССР. – М.: Гос. изд-во «Советская наука», 1950. – 126 с.
17. Стрижак Є. Інститут червоної професури (1929–1937): у пошуках більшовицької альтернативи «старій професури» / Є.Стрижак // Проблеми *training and attestation in the USSR*. Leningrad: Nauka. [in Russian].
5. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1939). Regulations on postgraduate study. 13th January 1934. In A. A. Abakumov, N. P. Kuzin, F. I. Puzyrev, & L. F. Litvinov (compilers), *People's education in the USSR. Collection of Documents 1917-1973* (1974) (pp. 238-240). Moscow: Pedagogika. [in Russian].
6. Poliakov, S. I. (2009). *Reforming the university education in the USSR in the context of social and political processes of 1930s*. *Problemy politychnoi istorii Ukrainy*, 4, 139-157. [in Ukrainian].
7. *RSFSR Council of People's Commissars Decree* (1934). On Housing Rights of postgraduates at higher education and research institutions. 1st November 1934. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4022.htm. [in Russian].
8. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1939). On part-time postgraduate study. 16th September 1939. In A. A. Abakumov, N. P. Kuzin, F. I. Puzyrev, & L. F. Litvinov (compilers), *People's education in the USSR. Collection of Documents 1917-1973* (1974) (pp. 246-249). Moscow: Pedagogika. [in Russian].
9. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1934). On research and research pedagogical workers training. 13th January 1934. No 78. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3953.htm. [in Russian].
10. *USSR Central Executive Committee and Council of People's Commissars Decree* (1933). On scholarships amount for graduate students of technical higher education institutions, higher education and research institutions. 27th April 1933. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3882.htm. [in Russian].
11. *USSR Central Executive Committee and Council of People's Commissars Decree* (1933). On improving the scientists' living conditions. 27th March 1933. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3878.htm. [in Russian].
12. *USSR Central Executive Committee and Council of People's Commissars Decree* (1933). On improving the use of young specialists. 15th September 1933. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3932.htm. [in Russian].
13. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1939). On scientific degrees and ranks. 20th March 1937. In A. A. Abakumov, N. P. Kuzin, F. I. Puzyrev, & L. F. Litvinov (compilers), *People's education in the USSR. Collection of Documents 1917-1973* (1974) (pp. 229-232). Moskva: Pedagogika. [in Russian].
14. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1938). On scientific degrees and ranks. 26th April 1938. In A. A. Abakumov, N. P. Kuzin, F. I. Puzyrev, & L. F. Litvinov (compilers), *People's education in the USSR. Collection of Documents 1917-1973* (1974) (pp. 272-274). Moskva: Pedagogika. [in Russian].

- історії України: факти, судження, пошуки. Випуск 17. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.307-319.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 166. Народний комісаріат освіти Української РСР. Оп. 11. Спр. 412. – 97 арк.
 19. ЦДАВО України. Ф. 166. Народний комісаріат освіти Української РСР. Оп. 6. Спр. 7712. – 384 арк.
 20. ЦДАВО України. Ф. 166. Народний комісаріат освіти Української РСР. – Оп. 9. – Спр. 366. – 322 арк.
 21. ЦДАВО України. Ф. 166. Народний комісаріат освіти Української РСР. Оп. 6. Спр. 7717. – 229 арк.
 22. ЦДАВО України. Ф. 2. Рада народних Комісарів УРСР. Оп. 7. Спр. 127. – 191 арк.
 23. ЦДАВО України. Ф. 2. Рада народних Комісарів УРСР. Оп. 7. Спр. 31. – 152 арк.
 24. ЦДАВО України. Ф. 2. Рада народних Комісарів УРСР. Оп. 7. Спр. 51.– 207 арк.
 25. ЦДАВО України. Ф.1267. Інститут червоної професури. Оп. 1.Спр. 27. – 216 арк.
 26. ЦДАВО України. Ф.1267. Інститут червоної професури. Оп. 1. Спр. 48. – 216 арк.
 27. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф.1. Центральний комітет комуністичної партії України. Оп. 20. Спр. 6450. – 187 арк.
 28. ЦДАГО України. Ф.1. Центральний комітет комуністичної партії України. Оп. 20. Спр. 6637. – 211 арк.
 29. Шаршунов В.А. Как подготовить и защитить диссертацию: история, опыт, методика и рекомендации / В.А. Шаршунов, Н.В. Гулько. – Минск:Технопринт, 2004. – 459 с.
 15. *USSR Council of People's Commissars Decree* (1934). On scientific degrees and ranks. 13th January 1934. No 79. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3954.htm. [in Russian].
 16. Sinetskiy, A. Ya. (1950). *Professors and teaching staff of the USSR higher school*. Moscow: Sovetskaya nauka. [in Russian].
 17. Stryzhak, Ye. (2007). *Institute of Red Professors (1929-1937): Searching the Bolshevik alternatives to "old professors"*. Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky, 17, 307-319. [in Russian].
 18. *Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)* (1938). Fund 166. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 11. Folder 412. [in Ukrainian].
 19. *TsDAVO of Ukraine* (1930). Fund 166. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 6. Folder 7712. [in Ukrainian].
 20. *TsDAVO of Ukraine* (1932). Fund 166. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 9. Folder 366. [in Ukrainian].
 21. *TsDAVO of Ukraine* (1930). Fund 166. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 6. Folder 7717. [in Ukrainian].
 22. *TsDAVO of Ukraine* (1939). Fund 2. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 7. Folder 127. [in Ukrainian].
 23. *TsDAVO of Ukraine* (1938). Fund 2. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 7. Folder 31. [in Ukrainian].
 24. *TsDAVO of Ukraine* (1938). Fund 2. The Ukrainian SSR People's Education Commissariat. List 7. Folder 51. [in Ukrainian].
 25. *TsDAVO of Ukraine* (1934). Fund 1267. Institute of Red Professors. List 1. Folder 27. [in Ukrainian].
 26. *TsDAVO of Ukraine* (1934). Fund 1267. Institute of Red Professors. List 1. Folder 48. [in Ukrainian].
 27. *Central State Archives of Public Organizations of Ukraine (TsDAGO of Ukraine)* (1934). Fund 1. The Central Committee of the Communist Party of Ukraine. List 20. Folder 6450. [in Ukrainian].
 28. *TsDAGO of Ukraine* (1935). Fund 1. The Central Committee of the Communist Party of Ukraine. List 20. Folder 6637. [in Ukrainian].
 29. Sharshunov, V. A., & Gul'ko, N. V. (2004) *How to prepare and defend a thesis: history, experience, methods and recommendations*. Minsk: Tehnoprint. [in Russian].

Рецензент: Максимов О.С. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Регейло Ірина Юрїївна

Президія Національної академії педагогічних наук України
вул. Артема, 52а, м. Київ
04053, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.830

Надійшла до редакції: 28.04.2014 р.

Прийнята до друку: 22.05.2014 р.